Η γεωργία αποτελούσε την κύρια απασχόληση στη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία και η πλειονότητα του πληθυσμού ζούσε σε χωριά, εμπορικούς σταθμούς και διασκορπισμένους μικρότερους οικισμούς. Η ζωή σ' αυτές τις περιοχές ήταν πολύ διαφορετική απ' ό,τι στις πόλεις, καθώς δεν υπήρχαν καθόλου ή σχεδόν καθόλου τα δημόσια έργα και οι υπηρεσίες που χαρακτήριζαν τον αστικό βίο. Ωστόσο, η κάθε κοινότητα είχε έντονη ζωή προσαρμοσμένη σε εντελώς διαφορετικά πλαίσια. Οι γραπτές πηγές και τα αρχαιολογικά κατάλοιπα μας παρουσιάζουν μια λεπτομερή εικόνα αυτής της ζωής, αλλά εστιάζουν σε ορισμένες μόνο περιοχές.

Ο άγιος Θεόδωρος της Συκεώνος πέρασε το μεγαλύτερο μέρος της ζωής του σε χωριά της Γαλατίας στην κεντρική Μ. Ασία. Οι περιγραφές των θαυμάτων του μας επιτρέπουν να αποκτήσουμε σαφή εικόνα των συνθηκών της εποχής. Οι συγκεκριμένες περιγραφές αποκαλύπτουν την επικράτηση της θρησκείας και των προλήψεων, τα προβλήματα που μάστιζαν τη ζωή στην ύπαιθρο, την οργάνωση της υπάρχουσας κοινότητας και τις σχέσεις της με την κάπως απόμακρη αλλά πάντα ισχυρή κεντρική εξουσία. Η ύπαιθρος περιλάμβανε ένα πυκνό δίκτυο ευημερούντων χωριών, με σιτοβολώνες και αμπέλια, μουλάρια και βοοειδή. Κάθε χωριό είχε μία ή και περισσότερες εκκλησίες, καθώς και παρεκκλήσια, και πληθυσμό υπάκουο και δεκτικό στα κηρύγματα ενός τοπικού αγίου. Ο πληθυσμός της υπαίθρου, που αποτελούνταν κατ' εξοχή από γεωργούς, περιλάμβανε επίσης σιδηρουργούς, ασβεστοποιούς και κτίστες, καθώς και δασκάλους, μάγους, μάντεις και αληθινούς γιατρούς ή κομπογιαννίτες. Η προστασία από τις αρρώστιες και τα άλλα βάσανα ήταν διαρκής ανάγκη, καθώς η ύπαιθρος δοκιμαζόταν από ξηρασίες, πλημμύρες, χαλαζοθύελλες, ακρίδες, σκουλήκια και σκαθάρια, ενώ οι άνθρωποι υπέφεραν από διάφορες αρρώστιες, η πιο επίφοβη από τις οποίες ήταν η πανώλη. Υπήρχαν επίσης συχνές περιπτώσεις ανθρώπων με χρόνια ή παροδική τρέλα, αιτία της οποίας εθεωρείτο η κατάληψη του ανθρώπου από δαίμονες. Οι δαίμονες κατοικούσαν παντού, ιδίως στα αρχαία ειδωλολατρικά ερείπια που αφθονούσαν. Από εκεί μπορούσαν να εξοστρακιστούν με τον δραστικό εξορκισμό τον οποίο εκτελούσε δημοσίως ένας άγιος άνδρας, σε μια τελετή που προκαλούσε έντονα συναισθήματα στον ντόπιο πληθυσμό.

Αυτοί οι χωρικοί ήταν ελεύθεροι και φαίνεται ότι κατείχαν οι ίδιοι τη γη τους (δεν αναφέρεται σχεδόν τίποτα για τους μισθωτές των μεγάλων γαιοκτησιών οι οποίες κυριαρχούσαν σε άλλες περιοχές). Είχαν τοπική διοίκηση στην οποία έπαιρναν μέρος οι γαιοκτήμονες και οι πρεσβύτεροι της κοινότητας, που έφεραν ποικίλους τίτλους. Κατά κανόνα διεκπεραίωναν τις υποθέσεις τους μόνοι τους, αλλά η ισχυρή και συχνά σκληρή κυβέρνηση παρενέβαινε για να καταστείλει οποιαδήποτε σοβαρή αναταραχή ή να ερευνήσει πιθανή παραβίαση των νόμων, συμπεριλαμβανομένης και της λαθρανασκαφής για ανεύρεση θησαυρού. Τα νέα έφταναν στους αξιωματούχους της κεντρικής εξουσίας μέσω των οδικών αρτηριών που διέσχιζαν την ύπαιθρο και αποτελούσαν ένα ξεχωριστό περιβάλλον. Οι οδικές αρτηρίες υπάγονταν στη δικαιοδοσία του κράτους και χρησιμοποιούνταν από τα

στρατεύματα, τους υψηλούς αξιωματούχους και αγγελιαφόρου, οι οποίοι άλλαζαν τα άλογά τους στους ταχυδρομικούς σταθμούς, κοιμόντουσαν στα πανδοχεία και συναναστρέφονταν τις πόρνες που συνήθως δούλευαν εκεί. Ακριβώς όπως και οι μεγάλες γαιοκτησίες των αριστοκρατών που βρίσκονταν διάσπαρτες στην ύπαιθρο, ιδιαίτερα κοντά στις πόλεις, έτσι και οι οδικές αρτηρίες είχαν μεγαλύτερη σύνδεση με τα αστικά κέντρα παρά με την ύπαιθρο.

Ο βίος του αγίου Νικολάου των Μύρων παρουσιάζει παρόμοια κατάσταση σε ένα διαφορετικό σκηνικό, στις ορεινές περιοχές αντί στην πεδιάδα. Εκτός από σιτάρι και κρασί, τα παραγόμενα προϊόντα περιλαμβάνουν και ξυλεία, αφού η υλοτόμηση αλλά και η λατόμηση αποτελούν σημαντικές τοπικές δραστηριότητες. Εδώ, επίσης, κάθε χωριό έχει τη δική του εκκλησία και οι χωρικοί βασίζονται στον άγιο άνδρα για να θεραπεύσει τις αρρώστιες τους και να απομακρύνει τα κακά πνεύματα. Σε αυτή την πιο απόμακρη περιοχή, οι ειδωλολατρικές συνήθειες επέζησαν για μεγαλύτερο χρονικό διάστημα, όπως συνέβη και σε άλλα ορεινά μέρη της αυτοκρατορίας. Ωστόσο, ο΄Βίος καταδεικνύει με σαφήνεια ότι τα χωριά ήταν στενά συνδεδεμένα με την πόλη και ότι το εμπόριο ήταν ζωτικό στοιχείο της ύπαρξής τους, καθώς επέτρεπε τη διατήρηση υψηλού επιπέδου ευημερίας. Αυτή η ευημερία διακρίνεται στα αρχαιολογικά κατάλοιπα πολυάριθμων χωριών στους λόφους πάνω από τα Μύρα, όπου συγκροτήματα οικιών κτισμένα με λιθοδομή, συχνά θεμελιωμένα σε βαδμιδωτές πλαγιές, διατάσσονται γύρω από την τοπική λίθινη εκκλησία που συνήθως είναι επιμελημένης κατασκευής και φέρει διάκοσμο. Ανάμεσα σε αυτά τα χωριά βρισκόταν και το μοναστήρι της Αγίας Σιών το οποίο ίδρυσε ο ίδιος ο Νικόλαος. Το μοναστηριακό συγκρότημα σώζεται, το ίδιο και ο εντυπωσιακός του θησαυρός από ασημένιους δίσκους, που μαρτυρεί τον εκπληκτικό πλούτο αυτής της απομακρυσμένης εκκλησίας, η οποία φαίνεται ότι προσύλκησε προσκυνητές και ευκατάστατους δωρητές από τις πλούσιες παράλιες πόλεις, καθώς η περιοχή της Λυκίας συμπεριλάμβανε και μια ακτογραμμή διάσπαρτη από κωμοπόλεις και χωριά που συνέχιζαν ανατολικότερα προς την Κιλικία

Αυτή η παραθαλάσσια περιοχή αποτελούσε ένα ακόμα περιβάλλον του οποίου η ευημερία βασιζόταν όχι τόσο στη γεωργία (πολλοί από τους οικισμούς αναπτύσσονται σε βραχώδη ακρωτήρια ή παρακείμενα νησιά τα οποία δεν θα μπορούσαν ποτέ να είναι αυτάρκη), αλλά στο εμπόριο που ανθούσε σε ολόκληρη την ανατολική Μεσόγειο, ιδιαίτερα σε περιοχές που βρίσκονταν πάνω στις θαλάσσιες οδούς ανάμεσα στην Κωνσταντινούπολη και την Εγγύς Ανατολή. Αυτές οι παράκτιες περιοχές με πολλά διάσπαρτα ερείπια πέτρινων σπιτιών και εκκλησιών, ευημερούσαν την ίδια στιγμή που άλλες περιοχές στην ενδοχώρα, ιδιαίτερα οι ορεινές περιοχές χωρίς εύφορη γη ή αυτές που ήταν απομακρυσμένες από τις εμπορικές οδούς, δοκιμάζονταν έντονα από επιδρομές ληστών ή επαναστάσεις, προβλήματα που οξύνθηκαν κατά τον 6ο αι. Οι άπληστοι κυβερνήτες και φοροεισπράκτορες ήταν το ένα βάσανο των χωρικών, το άλλο ήταν οι μεγάλοι γαιοκτήμονες που διατηρούσαν ακόμη και ιδιωτικό στρατό, και οι στρατιώτες, που συχνά ενέδιδαν στον πειρασμό της λεηλασίας.

Στη Συρία συναντάει κανείς τα καλύτερα διατηρημένα κατάλοιπα χωριών στην ανατολική αυτοκρατορία. Ένα δίκτυο περίπου 700 χωριών δημιουργεί ένα εντυπωσιακό τοπίο στους ασβεστολιθικούς λόφους πάνω από τον ποταμό Ορόντη. Το κάθε χωριό περιλαμβάνει από 20 μέχρι και 50 πέτρινα σπίτια και μία ή περισσότερες εκκλησίες. Τα σπίτια, διατεταγμένα ακανόνιστα κατά μήκος δενδροστοιχιών ή περιβόλων αντί οδών, έχουν τυφλούς εξωτερικούς τοίχους και κτίζονται συνήθως γύρω από την περίμετρο του χωριού, για να αποτρέψουν στην είσοδο ληστών ή άγριων ζώων. Πρόκειται συνήθως για διώροφες κατασκευές με ανοικτά μπαλκόνια που βλέπουν σε εσωτερικές αυλές και με τα δωμάτια (συνήθως δύο έως τέσσερα, αν και ο αριθμός συχνά ποικίλλει) διατεταγμένα στον επάνω όροφο. Η επιμελημένη λιθοδομή τους παραπλάνησε τους παλαιότερους ερευνητές, οι οποίοι θεώρησαν ότι επρόκειτο για οικίες της αριστοκρατικής υπαίθρου. Ωστόσο, δεν υπάρχει τίποτα το αριστοκρατικό ή αστικό σε αυτά τα σπίτια, όπου οι άνθρωποι κατοικούσαν στον επάνω όροφο και τα ζώα στο ισόγειο, ενώ οι αυλές χρησιμοποιούνταν για κτηνοτροφικές και οικιακές δραστηριότητες και όχι για υποδοχές ή τελετές. Τα σπίτια σπάνια διαθέτουν αποχωρητήρια ή ξεχωριστά δωμάτια για κουζίνες, ούτε υπάρχουν λουτρά ή τρεχούμενο νερό. Στα συνολικά 700 χωριά, υπάρχουν μόνο 5 δημόσια λουτρά και ουσιαστικά κανένα δημόσιο κτίριο.

Αυτά τα χωριά ζούσαν από την καλλιέργεια της ελιάς, ζωτική παραγωγή την οποία μετέτρεπαν σε λάδι στα ελαιοτριβεία που έδρευαν, όπως και άλλες βιοτεχνικές δραστηριότητες, στην περιοχή γύρω από το χωριό. Εκτός από την παραγωγή λαδιού, που ήταν αναμφίβολα η πιο σπουδαία ασχολία, οι χωρικοί καλλιεργούσαν οπωροφόρα δέντρα και ασχολούνταν με την κτηνοτροφία. Αυτά τα προϊόντα φαίνεται ότι τα πουλούσαν μόνο στις κοντινές πόλεις, καθώς οι αποδείξεις για τη διεξαγωγή επιτόπιου εμπορίου είναι ελάχιστες: στα χωριά αυτά δεν υπάρχουν κτήρια που να μπορούν να ταυτιστούν με καταστήματα ή ανοιχτές αγορές. Η ανταλλαγή προϊόντων ανάμεσα στους αυτόχθονες πιθανότατα γινόταν στο πλαίσιο τοπικών εμποροπανηγύρεων σε πρόχειρες εγκαταστάσεις. Εν πάση περιπτώσει, το λάδι, το κρασί και το μαλλί προσέφεραν το πλεόνασμα που επέτρεπε στους ντόπιους να κτίσουν τα πέτρινα σπίτια τους, αρκετά συχνά να τα επεκτείνουν προσθέτοντας νέα δωμάτια και να κάνουν δωρεές στις εκκλησίες, τα κομψά και εντυπωσιακά κτήρια των οποίων περιείχαν θησαυρούς, χρυσά νομίσματα ή ασημένιους δίσκους που σαφώς αντικατόπτριζαν το συσσωρευμένο κεφάλαιο της υπαίθρου. Το παράδειγμα των χωριών αυτών καταδεικνύει ότι η απαιτητική κρατική εξουσία της Ύστερης Αρχαιότητας δεν απομύζησε τον πλούτο της υπαίθρου για το δικό της όφελος ή το όφελος των πόλεων, αλλά επέτρεψε σε κάποιες περιοχές όπως αυτή να αναπτυχθούν και να ευημερούν.

Σε πολλές περιοχές υπήρχαν πολύ μεγαλύτεροι οικισμοί, οι οποίοι δεν είχαν δημοτική εξουσία ή επισκόπους, τους θεσμούς δηλαδή που προσδιόριζαν τις πόλεις, ήτσν όμως μεγαλύτεροι από τα χωριά. Αυτοί οι οικισμοί περιλάμβαναν εκατό ή περισσότερα σπίτια (που συνήθως έμοιαζαν με τα σπίτια ενός χωριού, αν και συχνά ήταν μεγαλύτερα), πολυάριθμες εκκλησίες, υπαίθριους χώρους που χρησιμοποιούνταν μάλλον ως αγορές, και

ίσως ακόμα και κάποιο λουτρό. Μερικοί από αυτούς τους οικισμούς βρίσκονται στα σύνορα, οπότε παρουσιάζουν κάποια επιπλέον χαρακτηριστικά, όπως οχυρώσει, πύργους, στρατώνες και στρατιωτικά αρχηγεία. Οι πιο ενυπωσιακοί ανάμεσά τους είναι οι μεγάλοι οικισμοί στη Νεγκέβ, στην έρημο της νότιας Παλαιστίνης, οι οποίοι θα μπορούσαν εύκολα να χαρακτηριστούν ως μικρές πόλεις, εσφαλμένα όμως, καθώς στερούνται των χαρακτηριστικών δημόσιων κτηρίων μιας πόλης. Ανάμεσα τους, στο άνυδρο τοπίο της υπαίθρου, βρίσκονται τα ερείπια πολύ μικρότερων διασκορπισμένων οικισμών, μερικοί από τους οποίους είχαν εμφανώς χρησιμοποιηθεί από νομάδες ή ημινομάδες.